Toespraak Harry van Bommel

13e congres, De SP en de Wereld - 28 mei 2005

Voor dat we aan het middageten beginnen mag ik jullie nog toespreken. Jan Marijnissen had hier moeten en dolgraag willen staan. Maar hij moet zitten van de dokter – en daar durft zelfs onze partijvoorzitter niet tegenop. Dokters gaan boven alles – dat zal Hans Hoogervorst binnenkort hopelijk ook begrijpen! Beterschap Jan, jij met je zere lijf. Komt vanzelf weer goed. Maar blijf niet te lang weg. Er ligt nog wat werk voor je.

(Gesproken tekst geldt)

Terug naar het middageten. Daarmee komt het ook vanzelf goed. Het wordt klaargezet terwijl ik aan het woord ben. In ons land ís het vanzelfsprekend dat er ’s middags eten op tafel komt. En ‘s morgens, en ’s avonds, en tussendoor. Het is zelfs zo geworden dat we in dit deel van de wereld niet doodgaan van te weinig eten maar wel van te veel eten. Doodgaan door vervetting is een belangrijke doodsoorzaak geworden. In het Westen sterven net zoveel mensen aan vervetting als in de rest van de wereld aan verhongering. Daar is het helemaal niet zeker dat er elke dag een bord eten op tafel komt.

In Brazilië, waar ik onlangs op bezoek was, voor het Wereld Sociaal Forum, heeft president Lula juist dát als doelstelling voor de bevolking geformuleerd: elke dag een fatsoenlijk bord eten op tafel. Sommige dingen hoef je niet moeilijk te zeggen, ze waar te maken is al moeilijk genoeg.

Niet waar Mauricio? Ik vind het erg fijn dat jij ons vandaag hebt bijgepraat over alles wat er aan de overkant van de Atlantische oceaan aan het gebeuren is. Het zijn spannende en inspirerende tijden daar. Ik zal het partijbestuur voorstellen dat ze me binnenkort weer eens naar jullie sturen. Zakelijk natuurlijk. Naar zon, zee, strand, vrouwen en feesten kijk ik natuurlijk niet om.

Mauricio, dankjewel voor je komst naar Nederland en je leerzame woorden. Wil je namens ons allemaal de hartelijke groeten over brengen aan president Lula en al zijn medestrijders. Soms willen we hier wel allemaal zeggen: ik ben een Braziliaan. Ruud Gullit zou willen dat de halve selectie van Feijenoord dat óók zou kunnen zeggen: ik ben Braziliaan. Dan had hij nu nog een baan en Feijenoord kans op de landstitel. Wij hier kijken met groot enthousiasme naar het grote avontuur daar, in Brazilië en de rest van Latijns-Amerika! Heel veel succes, Maurico, heel veel succes, president Lula!

Terug naar het eten. Terug naar twee rampzalige zaken die met eten samenhangen. Vervetting en verhongering. Hier sterven we door te veel eten en daar slagen we er maar niet in om iedereen genoeg eten te geven. Met die twee woorden is in het kort aangegeven hoe krom onze wereldorde vandaag de dag in elkaar steekt. En dat is een schande, niks anders. Dat vindt althans onze achterban. In elk onderzoek dat we doen zeggen onze mensen dat de ongelijke verdeling van de welvaart in de wereld het allergrootste probleem voor de wereld is – en dus ook voor ons. Dat laat in al zijn eenvoud zien dat de SP en alle mensen die de SP maken een internationalistische partij is. Dat zeg ik ook in de richting van mensen als PvdA-professor Jos de Beus die voortdurend zegt dat volgens de SP de wereld bij Vaals eindigt. Nee, Jos, niet de wereld eindigt daar, alleen Limburg. En dat is maar goed ook. Stel je voor dat dat niet zo was. Dan sprak half Europa net als Bob en Riet Limburgs en kon de andere helft van het continent daar niks van verstaan!

Maar als SP gaan we vaak verder dan Vaals, en verder dan Limburg, om samen met anderen te overleggen, te pleiten, te demonstreren, te manifesteren voor een socialer en democratischer wereld. We gaan naar Europese en Wereld Sociale Fora, naar activisten in Afrika en Azië, die zich verzetten tegen de neoliberale globalisering. En laat ik Jos de Beus daar nou nooit tegenkomen. Die zal wel vast zitten bij de file in Vaals denk ik dan maar. Wouter Bos kom ik daar overigens ook niet tegen – maar gelukkig wel op 2 oktober in Amsterdam, samen met 300.000 andere Nederlanders. Daar demonstreerden we, met Wouter Bos, Femke Halsema, Jan Marijnissen, Lodewijk de Waal en Doekle Terpstra, eensgezind, tegen het a-sociale beleid in Nederland, dat weer alles te maken heeft met eisen en dictaten die uit Brussel komen. Brussel, dat is in Maastricht rechtsaf, érg rechtsaf!

Maar wij weten het te vinden, zoals we ook Genua en Stockholm en Soweto en Accra en Paramaribo en Willemstad en Porto Allegre weten te vinden, om maar eens wat plaatsnamen uit onze reisagenda te noemen. Dat komt omdat wij lid zijn van een partij van wereldburgers. En de mensen in onze partij weten dat ons geluk buitengewoon samenhangt met de mate waarin mensen elders een eerlijke kans krijgen ook gelukkig te worden.

Wij beperken onze blik niet tot Nederland. Daarvoor zijn we ook veel te klein. Mauricio heeft het gemerkt: twee uur in de auto, van Den Haag naar Nijmegen en dan is het alweer einde land! Als er één land is dat bij de wereld hoort en niet zonder kan, is het Nederland wel. We zijn opgebouwd uit het slib van rivieren uit andere landen. En de Batavieren spraken toen ze bij Lobith binnenkwamen ook geen algemeen beschaafd Nederlands. En die oude steenhopen waar Nijmegen nu al 2000 jaar zo trots op is zijn ook niet door bouwvakkers uit Groesbeek neergezet maar door de Romeinen en de Franken. Kortom: welbeschouwd was Nederland er nooit geweest zonder buitenland en zonder buitenlanders. Nederland, Europa en wereld – niet los te denken. Vandaar dat we in de afgelopen jaren contacten hebben gelegd in alle werelddelen, op bezoek zijn geweest bij mensen en organisaties van wie wij hier veel kunnen leren en die hopelijk van hun kant iets hebben aan onze ervaringen en inzichten.

Nederland is geen eiland, maar deel van de wereld en daarom medeverantwoordelijk voor de ontwikkelingen in de wereld. En omdat wij deel van Nederland zijn, onze eigen rol in de Nederlandse politiek spelen moeten wij ook duidelijk maken waar wij staan in de internationale politiek.

Dit congres formuleert dat antwoord in ons congresstuk ‘Heel de wereld’. Dat stuk is op zijn manier een invulling van ons algemene beginselprogramma ‘Heel de mens’ dat we nu vijf en een half jaar geleden vaststelden, in Zwolle. We staan niet alleen in onze opvatting dat de wereldwijde ongelijkheid een regelrechte schande is.

Toen wij ons beginselprogramma vaststelden, stelde de internationale samenleving ook zíjn programma vast: de millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties.

- Daarin formuleerden de Verenigde Naties de taak voor alle landen en alle burgers om er voor te zorgen dat in 2015 de armoede in de wereld tenminste gehalveerd zou moeten zijn.
- Daarin beloofden we elkaar dat dan tevens de kindersterfte met tweederde zou moeten zijn teruggebracht.
- Daarin spraken we af dat het aantal mensen dat geen toegang heeft tot schoon drinkwater gehalveerd zou moeten zijn.
- Daarin verplichtten we ons dat de verspreiding van AIDS een halt toe zou zijn geroepen.
- En daarin beloofden we elk kind, waar ook ter wereld, dat het tenminste recht zou hebben op basisonderwijs – en daarmee een basis op ene betere toekomst zou krijgen.

Die millenniumdoelstellingen waren een belofte aan de wereld. En die belofte wekte hoop bij mensen in vaak hopeloze omstandigheden.

Beste partijgenoten, het is wrang en hard maar waar: de wereld is druk bezig om die beloften om zeep te helpen.

- In plaats van onze beloften waar te maken zijn we bezig ons opnieuw te schande te maken en anderen hun hoop te ontnemen.
- Waar de wereld massaal middelen had moeten investeren in schuldsanering, eerlijke handel en economische ontwikkeling – is ze weer verzeild geraakt in een nieuwe bewapeningswedloop en in nieuwe oorlogen die naast massa's mensenlevens ook nog massa's geld kosten.
- Waar de wereld had moeten kiezen voor eerlijker delen is de ongelijkheid tussen Noord en Zuid weer verder toegenomen. De rijken zijn weer rijker geworden, de kloof weer groter.

Wat moeten de arme mensen overal ter wereld er wel niet van denken?
Ik schaam me diep.
En ik verschuil me niet achter het wel al te gemakkelijke excuus dat wij niet regeren dus dat zíj, de Balkenendes in Nederland en de Bolkesteins en Barosso's in Brussel en de Berlusconi's in Rome en de Bushes in Washington, de schuld dragen. Dat ís wel zo, maar wíj zijn kennelijk niet sterk of slim

genoeg om die gasten door iets beters te vervangen. En dat moeten we onszelf aanrekenen, willen we het ooit veranderen. Wij, wij samen op de wereld, doen het niet goed. En daarom gaat het met zoveel mensen op deze wereld zo verschrikkelijk slecht.

Maar ik wens niet te capituleren. Wíj wensen niet te capituleren. Voor mij, voor ons geldt nog steeds: belofte maakt schuld!

Daarom vind ik dat wij als SP er alles aan moeten doen om tenminste ons eigen parlement en onze eigen regering vol gas te laten geven om ons deel van de afspraken na te komen.

- Dat betekent dat er niet gesjoemeld mag worden met ons budget voor ontwikkelingssamenwerking, maar dat dat juist omhoog moet.
- Dat betekent dat we niet achter een oorlogszuchtige Amerikaanse president moeten aansjokken maar consequent moeten kiezen voor vreedzaam samenleven en voor het voorkomen van oorlog, onderdrukking en uitbuiting.
- Dat betekent dat we bereid moeten zijn arme landen hun schulden kwijt te schelden in ruil voor verantwoord beleid van die landen.
- Dat betekent dat we moeten helpen waar het maar kan om mensen elders een eerlijke kans te geven om hun eigen geluk te bouwen.
- Dat betekent dat we bij internationale samenwerking niet steeds ons eigen economische belang – en dan vooral dat van mensen met veel geld en veel macht - voorop moeten stellen maar het belang van alle wereldburgers.

Ik ben blij met creatieve initiatieven zoals van landen als Brazilië, Zuid-Afrika en India om tegengas te geven aan de Westerse dominantie van wereldhandel, wereldproductie en wereldconsumptie.
Ik vind dat Nederland moet kijken hoe we in dat soort samenwerking kunnen deelnemen, in plaats van alles via een Europese of transatlantische bril te bekijken en te beoordelen.
Ik vind daarom ook dat we vol moeten inzetten op een beter functioneren van de Verenigde Naties. Natuurlijk mankeert er van alles aan de mondiale volkerenorganisatie. Maar het is de enige die we hebben en dus moeten we het daarmee doen.

Ik wil dat vanuit Nederland alle ondersteuning wordt gegeven die de Verenigde Naties kunnen gebruiken, vooral waar het gaat om het voorkomen van conflicten en om het versterken van de internationale rechtsorde. Daarom ben ik ook voor het Internationaal Strafhof dat in Den Haag is en daarom baal ik van president Bush die dat Hof zo nodig met een Amerikaanse invasie het werken onmogelijk wil maken. Meneer Bush, het is hier niet het Wilde Westen, ik wil leven in het beschaafde Westen!

Deze week was er slecht nieuws voor George Bush.
Als hij hier mee deed aan de verkiezingen haalde ie bar weinig stemmen. Daar zijn we in Nederland vrij eensgezind over. Volgens een peiling deze week van NIPO is Bush hier net zo populair als Balkenende. Nou, daar word je niet blij van!

Ondertussen gaat het goed met onze partij. Onze populariteit groeit en groeit. We zijn de derde in ledental geworden en in de laatste peiling van Maurice de Hond zijn we nu ook al de derde partij in kamerzetels. Ze zitten te zweten bij de VVD – en niet alleen daar verzeker ik jullie. Ik zou liegen als ik zou zeggen dat ik daar niet van geniet.
Integendeel.
De beste partij van Nederland verdient tenminste een plaatsje in de top drie, nietwaar?

Maar niet de grootte van onze partij is uiteindelijk waarnaar we ons moeten beoordelen. Dat oordeel wordt gebaseerd op het effect van onze partij. Wat presteren we? In welke mate weten we onze in Heel de mens en nu Heel de wereld geformuleerde taken waar te maken? Dáár gaat het uiteindelijk om.

Dat maakt dat ik steeds meer begin te verlangen naar de dag waarop we het huidige nationaal en internationaal harde en a-sociale beleid van de zittende regering kunnen vervangen. Ik verlang naar het moment waarop we dit kabinet kunnen vervangen door een sociale coalitie. Door een coalitie die niet het eigen belang van weinigen maar het algemeen belang als richtsnoer voor zijn handelen maakt. In de afgelopen maanden blijkt de kans op zo'n sociale coalitie te groeien, dat is een van de redenen waarom rechts elkaar zou omklemd houdt.

Maar vállen zullen ze. Is het niet nu, dan toch wel straks.
Al is het niet dit jaar dan volgend jaar - of het jaar daarop.

Op 1 juni krijgt deze regering een eerste opvoedkundige pets van de kiezer. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006 zal denk ik de tweede klap in het gezicht worden worden uitgedeeld en het is zeer de vraag of de coalitie daarna nog wel voortkan. Wij zijn in ieder geval klaar om te zeggen: meneer Balkenende, meneer Zalm, u kunt gaan! We gaan het ánders en béter aanpakken in dit land. Zeker ook onze internationale taken op basis van beloften aan de armen en onderdrukten van deze wereld.

Ik raak er ook steeds meer van overtuigd dat er voor zo'n ander beleid brede steun groeit. Ik zie het bij de achterban van PvdA en GroenLinks. Maar ik merk het ook bij veel religieus geïnspireerde mensen die tot nu toe nog hun steun gaven aan het CDA maar dat gaandeweg ondoenlijk beginnen te vinden. Dat doet mij ontzettend goed. En ik zeg tegen Jan-Peter Balkenende en Piet-Heijn Donner: je kan wel een C in je partijnaam zetten, maar daarmee bén je het nog niet. Ik voel het, en u ook denk ik: er is verandering op komst in het politieke landschap.

Na een tijd vol gemiste kansen en een negatief ieder voor zich beleid, komt de tijd van het nieuwe optimisme er aan.
In de samenleving, in de politiek.
Nationaal en internationaal.

We willen weg van het gezeur dat het nu eenmaal zo is en niet anders kan.
Weg met dat geklaag, tijd om de handen uit de mouwen te steken.
En wie wil meedoen, is van harte welkom.
Wij zijn niet eenkennig!

Maar willen we vooruit, nationaal en internationaal, dan moeten we voorkomen dat er nu nog blokkades worden opgeworpen.
En daarmee ben ik bij de Europese Grondwet.

Want dat is een voorbeeld van blokkerende politiek.
Die grondwet dreigt zaken die we beslist niet kunnen gebruiken als we een eerlijker toekomst willen, op het laatste moment, in een vlucht vooruit, in beton te gieten.

Dat kunnen we beter maar niet doen.
Want daardoor wordt de nu pas echt goed begonnen discussie over de wijze van Europese samenwerking en de plaats van Nederland daarin weer platgelegd.

Als SP hebben we een consistente koers gevaren, al vanaf het Verdrag van Maastricht. Vanaf die tijd hebben wij er keer op keer op aangedrongen om de bevolking bij de Europese eenwording te betrekken. We deden dat rond het verdrag van Maastricht, en het verdrag van Amsterdam en het verdrag van Nice. We deden dat rondom de invoering van de euro en we deden dat in een vroegtijdig stadium rondom de Europese Grondwet, toen Jozias van Aartsen dat nog afdeed als luchtfietserij.

Onze visie is helder: wij geloven in Europese samenwerking – maar alleen als die gebouwd wordt op vertrouwen van de burgers.
En vertrouwen leg je niet van bovenaf op.
Vertrouwen bouw je van onderaf op.

Precies dat heeft onze regering over het hoofd gezien. Eerst werd er arrogant gedacht dat de burgers braaf zouden doen wat van bovenaf werd verlangd. En toen dat spaak liep, werd er gekozen voor botte bedreigingen van de bevolking.

Wie nee stemt, doet het licht uit, zei minister Brinkhorst.
Als je nee stemt, kan er oorlog komen, zei minister Donner.
En premier Balkenende dacht aan vernietigingskampen, zei hij in Margraten toen hij zelfs daar de Europese grondwet promootte.

Dat bracht niet al te slimme VVD-europarlementariërs op het onzalige idee om dat dan ook maar in een reclamespotje op de televisie in beeld te brengen. En hoewel officieel teruggetrokken werd dat

schandalige spotje van joden die op transport naar de vernietigingskampen worden gezet, deze week nog uitgezonden op de regionale televisie.

Of neem minister Bot; hij zij; als je twijfelt, kun je beter thuisblijven. Ja, dát kan ook. Dat was héél diplomatiek – maar wel erg weinig democratisch.

Je kan ook overdrijven. Zoals Wouter Bos, die voorstelde om bij een nee, over een jaar nog maar een referendum te houden. Door Krista van Velzen goed samengevat tot: Zeg je Nee, dan krijg je er twee. Daar trappen wij niet in Wouter Bos.

Wat opvalt is dat er steeds hetzelfde patroon zichtbaar wordt: eerst dreigen, dan zeggen dat het niet zo bedoeld was, en daarna weer met een volgend dreigement komen.

En vooral ook met kulargumenten. Zo zei staatssecretaris Rutte bij Barend en Van Dorp dat de regering best nog wat extra miljoenen belastinggeld mocht gebruiken… omdat de SP in het nee-kamp zit en geld zat heeft. Ja, dank je de koekoek!

We hebben geld bij de SP: uw geld, uw contributie, mijn geld, mijn contributie mijn afdrachten en die van onze andere kamer- en raadsleden. Wij gebruiken dus wel óns geld. Laat híj dat dan ook doen. Laten al die ministers een maandje salaris in de pot stopen en daar hun propaganda van betalen. Dán zijn we eerlijk bezig. Nu doen ze gewoon een greep in de nationale huishoudportemonnee. Om hun eigen partijpolitieke wensen ten uitvoer te brengen.

Van mijn en uw centen zie ik nu Ayaan Hirsi Ali in knallende krantenadvertenties zeggen dat wie tegen mensenhandel is en armoede in de wereld, vóór de Europese Grondwet moet stemmen. Dus wie nee stemt… En van datzelfde ons ontstolen geld zegt Wim Duisenberg dat wie voor een sterk Europa is, voor moet stemmen. Hij kan het weten zegt ie. Jammer dat ie dat van die sterke gulden en die zwakke mark en de omwisselkoers van de euro destijds niet wist – of het ons althans niet vertelde.

Sterk Europa, sterk in de achterkamer, zul je bedoelen, maar niet in de Tweede Kamer!

O ja, Joop van den Ende zegt ook dat we ja moeten stemmen. Hij ziet er wel een mooie soap in, denk ik. En dáár kan ie wel eens gelijk in hebben. Prachtige scènes zie je voor je: van al die politici die elke maand tussen Brussel en Straatsburg op en neer reizen en ondertussen door meer dan 10.000 Brusselse bedrijfslobbyisten benaderd en verleid worden. Als Joop daar iets van maakt, kan hij wellicht ook een deel van de kosten van het Europese reiscircus dragen. Die belopen meer dan 200 miljoen euro per jaar.

Jan Marijnissen heeft het mooi samengevat: het nee-kamp heeft veel argumenten maar weinig centen. Het ja-kamp heeft weinig argumenten maar wel veel centen. Uw centen, onze centen.

Onze nationale boekhouder Zalm – de zuinigheid zelve als het om zaken als zorg en sociale uitkeringen gaat - zit erbij en kijkt ernaar. Net zoals ie er bij zat toen de euro wel al te goedkoop in de euro werd ondergebracht op last van de Duitse regering. Dat illustreerde meteen hoe de verhoudingen in Europa lagen en liggen.

Geen enkel misverstand: met deze Europese grondwet worden de grote landen machtiger ten koste van de kleinere landen. In de Raad van Ministers en in het Europees Parlement. De Franse president Chirac schreeuwt het van de daken: Frankrijk wordt machtiger, dus stem vóór. Nou, mooi niet! denken wij hier – en gelukkig de Fransen net zo. Want wat hebben zij aan meer macht voor de Franse regering als die vervolgens Europa gebruikt om slecht en asociaal beleid door te drukken? Wat dat betreft is het overal in Europa hetzelfde beroerde beeld.

Chirac, Berlusconi, Balkenende – hun namen onder het grondwettelijk verdrag inzake de Europese Grondwet zijn voor veel burgers een reden te meer om te zeggen: nou, dan maar niet!

Dat geldt ook voor de naam van Frits Bolkestein, die eerst Nederland openbrak voor het neoliberalisme en daarna in Brussel zijn karwei verder mocht afmaken. Ik heb het over de Bolkestein-richtlijn. Die moet de kroon worden op de liberaliseringspolitiek van de oude VVD-vos en die niet ten onrechte in Frankrijk de Frankenstein-richtlijn wordt genoemd: Dokter Frankenstein dacht dat hij

knap werk leverde en een nieuwe mens maakte - maar er kwam een monster uit. Frits Bolkestein heeft dezelfde kapitale fout gemaakt.

In naam van de vrijheid maakt hij in Europa vrij baan voor een race naar de bottom op wezenlijke terreinen als onderwijs, zorg en overige dienstverlening. Ik moest wel lachen toen Franse elektriciens en loodgieters, die volgens Bolkestein nogal lui en nauwelijks voorhanden waren, zijn ongelijk bewezen: door prompt zijn gas en licht af te snijden – nog voor dat ie daar om gevraagd had. Dát was snel, het leek Overtoom wel! Tuut, tuut!

Ik hoop dat morgen de Fransen alvast mede daarom afrekenen met deze Europese Grondwet, waarin ook de dienstenliberalisering zijn plekje heeft gekregen. Kom op, Frankrijk: we hebben allebei op een haar na de Champions League niet kunnen winnen, maar dit wordt de echte Europese hoofdprijs!

Mijn advies aan iedereen die denkt dat we een beter, socialer, democratischer en duurzamer Europa verdienen: ga op 1 juni stemmen en stem tegen deze Europese grondwet.

Maar dat neemt niet weg dat ik veel begrip heb voor mensen die zeggen dat ze vóór gaan stemmen, omdat ze vinden dat er in Europa wel samengewerkt moet worden. Volledig mee eens.

We kunnen ons niet achter onze dijken en waterlinies terugtrekken en de wereld maar de wereld laten. Maar wie wil zoiets ook? Dat is slechts een karikatuur die de regering probeert te maken van het nee-kamp. Ik zeg hier vol overtuiging dat de meeste mensen in dit land op dat punt niet wezenlijk verschillend denken. We willen allemáál goede samenwerking in Europa. Maar doe het dan ook goed en niet zo gebrekkig als in deze Grondwet. Nederland verdient beter, Europa verdient beter!

Ik wil daarom dit congres voorstellen het nieuwe partijbestuur een opdracht te geven. Die houdt in om meteen na 1 juni in overleg met onze fracties in het Nederlandse en Europese Parlement een Europees actieplan te ontwikkelen waarin we aangeven wat er na 1 juni, als het NEE gewonnen heeft, moet worden gedaan om bij de heronderhandelingen zo sterk mogelijk te staan.

Ik vind dat die onderhandelingen geïnspireerd moeten worden, door onze burgers in plaats van onze bestuurders. Daarvoor is het nodig om onze burgers, die de afgelopen weken bewezen hebben helemaal niet te dom zijn om over Europa mee te praten, systematisch te betrekken. Ik zou willen pleiten voor een nationale conventie met groepen burgers uit het hele land. Daarin mogen naast burgers natuurlijk ook maatschappelijke organisaties en politici meepraten, over de vraag: nu er heronderhandeld gaat worden, wélke richting willen we op met de Europese samenwerking? Hoe maken we die samenwerking simpeler, doorzichtiger, slagvaardiger en bovenal democratischer? En hoe brengen we hem dichter bij de burgers in plaats van steeds verder weg? Dat is het alternatief voor deze Grondwet. Een alternatief waarvan de voorstanders zeggen, dat het niet bestaat. Dat bestaat dus wel, alleen willen zij het niet.

Ik kan me voorstellen dat we zo'n voorstel snel bespreken in het parlement, omdat na een NEE de toestand voor iedereen anders zal liggen, nu vrijwel iedereen heeft gezegd de uitspraak van het referendum te zullen respecteren.
Ik kan me ook voorstellen dat we dan eerst aan het Sociaal en Cultureel Planbureau vragen om enkele Europese scenario's te onderzoeken en die te koppelen aan opvattingen onder onze burgers. Dat deed het Planbureau onlangs ook over de mogelijke richtingen waarin Nederland zich zou moeten ontwikkelen.

De meeste mensen waren voor een meer sociaal en solidair Nederland. Dat zou ook zomaar het geval kunnen zijn met de meest gewenste richting voor Europa en Europese samenwerking. Als u in uw inbreng straks wellicht nog op dit voorstel zou willen ingaan, zou ik dat erg op prijs stellen.

Beste partijgenoten,

Woensdag telt elke stem.
Als die dag een meerderheid van de bevolking het aandurft om nee te zeggen tegen deze Europese

Grondwet dan geeft dat ons de unieke kans én de grote plicht om het debat over de toekomst van Nederland en Europa met onze bevolking voort te zetten.

Dát avontuur willen we allemaal dolgraag meemaken. Omdat het belangrijk is voor Nederland, Europa én de wereld. Hoe democratischer en socialer wij onze samenleving in Nederland en Europa maken, des te meer kansen krijgen de mensen elders op de wereld om ook in vrede en veiligheid, in welvaart en welzijn te leven. Het is een moeilijke weg, ongetwijfeld. Maar volgens mij ook de enige weg die ergens toe leidt en dus ons moet leiden. Als je ja zegt tegen democratie, internationale solidariteit en Europese samenwerking, dan zeg je nee tegen deze Grondwet. De kiezer heeft dat begrepen. Nu onze regering nog.